

Pekka Asikainen

NIBELUNGIN SORMUS
– *Richard Wagnerin apokalypsi*

Nibelungin sormus

Pekka Asikainen

NIBELUNGIN SORMUS
– Richard Wagnerin apokalypsi

Pekka Asikainen
Helsinki 2023

© 2023 Pekka Asikainen ja Suomen Wagner-seura ry.

Kustantaja: Suomen Wagner-seura ry

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-99184-2-3

Sisällys

Alkulause uudistettuun painokseen	9
Omaelämäkerrallista	11
Aikataulukko	19
<i>Richard Wagnerin erityisyydestä</i>	22
Ilosanoman julistaja	22
Musiikkidramatikko	23
<i>Sormuksen taustalla</i>	24
Mitä säveltäjä etsi?	24
Uusi ihmiskuva	27
<i>Uusi ihminen – ihmiskunnan pelastus</i>	29
Kreikkalainen tragediapäivä – jumalten juhla	29
Aiskhyloksen Oresteia ja Sofokleen Oidipus	30
Antigone.	31
<i>Skandinaaviset tarustot</i>	35
Jacob Grimm: Deutsche Mythologie,	
Snorri Sturluson: Proosa-Edda	35
Yggdrasil – maailmansaarni	36
Odin-Wotan (Wuotan)	37
Odinin ratsastus	40
Balderin kuolema	41
Nibelungien kulta-aarre	43
Kääpiöt	45
Lohikäärme	47

<i>Säveltäjän moraalista pohdintaa</i>	51
Luonnosta, rakkaudesta ja avioliitosta	51
Jeesus Nasaretilainen, draamaluonnos (1849)	51
Ihminen, luonto, tietoisuus	52
Siegfried – luonnonlapsi	54
Siegfried ja Brünnhilde	55
 <i>Islantilainen jumalsukuisten Völsungien suvun saaga</i>	58
Saagan luonteesta ja Völsung-nimestä	58
 <i>Völsunga-saaga</i>	61
1. Sigi ja Rerir	61
2. Völsungin syntymä.	63
3. Odinin voittamaton miekka	64
4. Siggeirin kotiinpaluu	65
5. Kuningas Völsungin ja poikien kuolema, Sigmundin pelastuminen	66
6. Signyn pojat.	68
7. Signylle syntyy Sinfjötli	69
8. Sigmund ja Sinfjötli pukeutuvat suden nahkoihin	71
9. Helgi avioituu Sigrunen kanssa	75
10. Sinfjötlin kuolema	77
11. Sigmundin voitonmiekka katkeaa Odinin keihäaseen	78
12. Sigmundin kuolema ja Hjördiksen pelastuminen	80
13. Sigurdin syntymä	81
14. Reginin kertomus ja Andvarin aarre	83
15. Miekan taonta	86
16. Gripir paljastaa Sigurdin tulevan kohtalon	87
17. Sigurd kostaa isänsä Sigmundin surman	87
18. Regin ja Sigurd ratsastavat. Fafnir-käärmeen kuolema.	91
19. Regin himoitsee aarretta ja juo Fafnirin verta	94
20. Sigurd kuulee tiaisilta Reginin petollisuudesta ja syö lohikäärmeen sydäntä	94
21. Sigurd ja Brynhild	96
22. Brynhilden viisaita elämän ohjeita	99
23. Sigurdin ulkomuoto	100
24. Sigurd tulee Heimirin luokse	101

25. Sigurd kohtaa uudelleen Brynhilden	102
26. Kuningas Gjuki ja pojat	104
27. Brynhild tulkitsee Gudrunen unen	106
28. Sigurdin tulo Gjukungien luokse. Unohduksenjuoma. . Veljesvala. Sigurdin ja Gudrunen häät.	107
29. Sigurd ratsastaa Brynhilden liekkivartion läpi. Brynhilden ja Gunnarin häät	109
30. Brynhild ja Gudrun riitaantuvat	112
31. Brynhilden tuska muuttuu vihaksi	114
32. Sigurd murhataan	119
33. Brynhilden kuolema. Hautarovio.	123
34. Brynhilden matka Heliin	124
35. Granin suru	125
 <i>Saagasta syntyy Sormus</i>	 126
Proosaluonnos	126
 <i>Nibelungein myytti 1848</i>	 127
Reininkullan aiheita	127
Valkyyrian aiheita	129
Siegfriedin aiheita	131
Jumalten tuhon aiheita.	132
 <i>Nibelungin sormus valmis 1876.</i>	 142
Sormuksen henkilöt	142
Reininkulta	144
Valkyyria	149
Siegfried	156
Jumalten tuho	163
 <i>Hakemisto – kuka on kuka?</i>	 175
<i>Kirjallisuutta</i>	220
<i>Wolfgang Wagnerin kirje</i>	226
<i>Lähteet</i>	228
<i>Julkaisija.</i>	230

Alkulause uudistettuun painokseen

Tämä teos on kuulunut alun perin WSOY:n kirjasarjaan Kulttuurin malja ja on ilmestynyt nimellä Sinkkonen, Asikainen: *Wagner, Nibelungin sormus – myyttien ja mielen näyttämö* 1998.

Kirjan lopussa oli Jari Sinkkosen kuvaus Richard Wagnerin lapsuudesta ja ristiriitaisesta luonteesta, jota hänen teoksensa heijastelevat. Tästä painoksesta se on jätetty pois ja tilalle on liitetty Völsungien suvun saaga, joka liittyy Nibelungin sormuksen sisältöön.

Suomen Kulttuurirahasto on keväällä 1998 myöntänyt työryhmälle Sinkkonen-Asikainen apurahan teoksen valmistamista varten, josta edelleen lämmin kiitos.

Asikaiselle Pro Musica säätiö on myöntänyt apurahan touku-kuussa 1998, josta myös sydämellinen kiitos.

Kirjan syntymistä vauhditti keskustelu Richard Wagnerin pojanpojan, Wolfgang Wagnerin (1919–2010) kanssa Bayreuthissa kesällä 1998. Heti keskustelun aluksi Wagner kysyi rouva Völkin kuulumisia, ikään kuin tämä olisi vieraillut Bayreuthin juhlilla vain pari vuotta sitten! Tosiasiassa Anita Völkki oli laulanut Bayreuthissa vuosina 1963–64 sekä Valkyyrian Brünnhildeä että Jumalten tuhon 3. nornaa. Wolfgang Wagnerin ele tuntui ystävälliseltä ja avasi välittömästi oven hedelmälliselle keskustelulle. Tietenkin tunsin Anita Völkin, koska olin saanut työskennellä hänen kanssaan sekä kansallisoopperassa että Savonlinnassa, ja olin toiminut myös pianistina hänen tunneillaan.

Omaelämäkerrallista

Kinahmin rinteiltä avautuu komea näköala kauas itään. Metsien ja peltotilkkujen lomasta kimaltelee pohjukkainen Syvärin järvi. Järvessä on Aholansaari ja saarella Ukko-Paavon tupa. Taivaanrannassa erottuu korkeimpana Pisa-vuoren porrasmainen muoto. Tämä nilsiäläinen maisema oli lapsuuteni ja nuoruuteni ympäristöä. Herännäisseuroissa kuulin korutonta Siionin virsien veisuuta ja seurapuhujien punnittuja, harvaksen putoilevia sanoja ihmisen osasta, hänen syyllisyydestään, vapahduksen kaipuustaan ja ylösnousemuksen toivostaan. Nämä aiheet olivat minulle tuttuja, kun kohtasin ne myöhemmin toisessa ympäristössä, Wagnerin musiikkidraamoissa.

Olen syntynyt meren läheisyydessä ja tuoksussa, Varsinais-Suomen idyllisessä pikkukaupungissa, Uudessakaupungissa. Kaupungin vanha kirkko oli museona. Sen hämärästä holvin katosta riippui ikivanhoja, pieniä purjelaivoja. Minulle kerrottiin, että merimiehet olivat luvanneet rakentaa omasta laivastaan pienen kopion Jumalalle, jos laivat pääsisivät myrskyn kourista onnellisesti maihin. Katselin, miten laivat seilailivat äänettömästi vanhan kirkon holveissa.

Koulunkäyntini aloitin Nilsiässä ja pianonsoiton ja yksinlaulun sitten Kuopion musiikkiopistossa. Tarvitsin kiinnostavia tehtäviä. Olisinko täyttänyt seitsemäntoistakaan, kun ostin itselleni todellisen merimiestarinan, Richard Wagnerin Lentävän Hollantilaisen pianopartituurin. Tapailin Hollantilaisen ensimmäistä monologia, *Die Frist ist um*. Sana "Frist" oli minulle outo ja totta puhuen koko lause, mutta se ei häirinnyt, koska monologista löytyi mahtavia meren kuohuja, koraalimaisia toivon teemoja ja nuoren mielikuvitukseen vetoavaa kohtalonmaisuuutta.

Sitä oli mahtava laulaa ja rouhia pianolla meren mylviviä syvyyksiä. Hollantilainen oli merimies, joka kaipasi vapahdusta, tosin monin verroin vaarallisemmissa olosuhteissa kuin nilsiäläinen talonpoika kaipailli omaa vapahdustaan seuratu-
van puisevalla penkillä.

Sibelius-Akatemia ja Bayreuthin festivaalit

Nibelungin sormukseen tutustuin opiskellessani Sibelius-Akatemiassa. Kapellimestari George Buckbeen ooppera-analyysiluennoina käsiteltiin perusteellisesti mm. kahden Richardin, Straussin ja Wagnerin teoksia.

Lukukauden 1971–1972 loputtua me Akatemian laulunopiskelijat kolkuttelimme junalla läpi Ruotsin ja silloisen DDR:n kohti Bayreuthia, jossa osallistuimme jokavuotiseen nuorisotapahtumaan (Jugendfestspieltreffen). Sinä kesänä valmistettiin kansainvälisin opiskelijavoimin Wagnerin nuoruuden teos, *Das Liebesverbot* (Lemmenkielto). Me suomalaiset esiinnyimme kuorolaisina. Esitykset tapahtuivat Bayreuthin kaupungin juhlasalissa, Stadthallessa.

Tällä matkalla näin ensimmäisen kerran koko Nibelungin sormuksen. Se oli Wolfgang Wagnerin (1919–2010) viimeinen Sormuksen ohjaus ja sukua hänen veljensä Wielandin näkemykselle.

Sormuksen näyttämöä hallitsi suuri, pyöreä kalteva lautanen, ”*Weltenring*”, maailmankehä, jonka päällä, alla ja ympärillä draama tapahtui. Reininkullan alussa lautanen oli ehjä, mutta kohtauksesta toiseen se vähitellen muutti muotoaan. Siitä nousi seinämiä, puuttui osia, kunnes se lopulta rikkoontui lähes tunnistamattomaksi. Pyöröhorisonttiin heijastuva valaistus loi kohtauksissa tarvittavan tunnelman, metsän, myrskyn, sateenkaaren tai tulimuurin. Brünnhilden päätösmonologin jälkeen Jumalten tuhon lopussa näyttämöaukko alkoi supistua ja vain pienestä raosta näki näyttämölle, jossa roihusivat punaiset tulenlieskat. Lieskojen lomasta näkyi hajoava maailman-

kehä, jonka kappaleet nousivat ja laskivat katastrofin voimasta. Seurasimme tätä ihmettä juhlateatterin ylimmän parven telttatuoleilta.

Viimeisten partituurisivujen aikana Reinintytärten teemojen soidessa uudelleen punaiset liekit vaihtuivat sinertäviin tulvavesiin ja näyttämöaukko alkoi vähitellen avautua. Pyöreä maailmankiekko "Weltenring" oli jälleen ehjä! Horisonttiin levisi auringonnousua enteilevä aamurusko orkesterin päästessä viimeiseen Des-duurisointuun.

Teatteria ja oopperaa

Sitten unohdin Wagnerin ja antauduin joksikin aikaa (7 vuotta!) teatterille, kunnes siirryin jälleen Kansallisoopperaan. Aloitin korrepetiittorin työn soittamalla mm. Wagnerin *Lentävää Hollantilaista* ja *Tannhäuserin* dresdeniläistä versiota. En ymmärtänyt niistä paljoakaan, vaikka aavistinkin Sakari Puurunen analyysien avulla, että ne ylittäisivät tavallisen oopperan "lemmin, en lemmi"-ongelmat.

Pakkasin sitten matkalaukkuni ja lähdin opiskelemaan Saksaan. Taistelu vieraan kielen kanssa, erilaisuuden kohtaaminen ja asuminen muukalaisena toisessa kulttuurissa antoivat minulle kipeydestään huolimatta arvokkaita kokemuksia.

Kotiuduttuani Saksasta Suomeen löysin itseni taas pianon takaa Suomen kansallisoopperasta ja työn alle tuli Wagnerin *Parsifal*. Halusin opiskella teoksen huolellisesti ja samalla suomensin sen tekstin. Tutkin Wolframin Parzival-eeposta, Robert de Boronin Pyhän Graalin historiaa ja monia muita Parsifal-aiheeseen liittyviä teoksia, kuten Jukka Pajukankaan juuri valmistunutta suomennosta Wolframin Parsifalista, ja kirjoitin silloisen oopperan dramaturgin, Jussi Törnwallin pyynnöstä Tampere-talossa tapahtuvia esityksiä varten käsiohjelmaan artikkelin.

Sitten valmistui uusi oopperatalo ja ensimmäinen Wagner-ensi-ilta oli *Lohengrin*. Olin Saksan vuosina opiskellut myös

germaanista mytologiaa, kaivelin tekemiäni muistiinpanoja ja etsin lähdekirjallisuutta ja taas kirjoittelin käsiohjelmaan tarinoita Lohengrinin maailmasta. Eräästä divarista, Fredalta, löysin Wagnerin koottujen teosten moniosaisen, fraktuuralla painetun laitoksen. Ostin sen ja aloin tutkia sitä.

Wagnerin kiemuraiset tekstit näyttivät olevan säveltäjän senhetkisten ongelmien ja mielentilojen sanelemia pohdintoja, tekstimöykkyjä, joista lukijan oli erotettava ajatukset toisistaan säie säikeeltä. Niistä ei kannata hakea yhtenäistä esitystä säveltäjän filosofiasta, koska sellaista ei niissä ole. On vain työn alla oleviin teoksiin liittyviä teemoja ja motiiveja, jotka ilmestyvät ja katoavat taas näkyvistä. Eräs näistä teemoista on myötätunto, rakkaus.

Kuulin 1970-luvulla, että Wagnerin teokset olivat fasistien suosiossa ja että säveltäjä oli antisemitisti, vaikka samaan aikaan hänen ympärillään oli lahjakkaita juutalaisia muusikoita ja kapellimestareita. Eräs esimerkki Richard Wagnerin nimeen kätkeytyvistä kummallisuuksista on, että tällä hetkellä, helmikuussa 2023, Venäjän armeijan rinnalla taistelee toinen, palkka-armeija, jonka nimenä on "Wagner". Joka tuntee Wagnerin elämää ja teoksia, kokee tällaisen järjettömyyden mielivaltaisena ja jopa loukkaavana.

On jopa väitetty, että Wagner olisi ollut Hitlerin suoranainen oppi-isä. Olen saanut käsiini kansallissosialistisia Sormus-analyysijä ja tutkinut niitä. Niissä selitetään monet roolihenkilöt tiettyjen rotujen edustajiksi. Jostakin syystä juuri ne tulkinnat ovat iskeytyneet ihmisten mieleen. Kun kansallissosialistit tulkitsivat Mimen juutalaiseksi, Alberichin "kommunistis-bolsevistiseksi" elementiksi ja Fafnerin rappeutuneeksi, vanhan vallanhiemoisen kansakunnan edustajaksi, joka vain "makaa ja omistaa" (Fafner: "Ich lieg' und besitz' – lasst mich schlafen!") *Siegfried* II näytös), heidän ei tarvinnut enää katsoa itseensä ja tunnustaa: "Minussakin on Mimeä ja onpa Alberichiakin ja Fafneria." Säveltäjän mukaan myyttiset hahmot sanovat katsojalle:

Tällainen sinä olet, näin tunnet ja ajattelet. Ja näin toimisit, elleivät ulkoiset olosuhteet pakottaisi muuhun, vaan voisit toimia vapaasti toiveittesi mukaan.

Oper und Drama 1851

Ei ole olemassa yhtäkään dokumenttia siitä, että Wagner olisi tarkoittanut Sormuksensa henkilöt tiettyjen rotujen edustajiksi. Sen sijaan tetralogian syntyyn vaikutti olennaisesti se seikka, että säveltäjä koki saksalaisen näyttämötaiteen olevan vailla yksilöllisyyttä omaleimaisuutta. Sormus-runoelmansa esipuheessa vuodelta 1862 hän kirjoitti:

Lopultakin meillä [= minulla] olisi haaveena saada esittää omintakeisinta ja parasta, mitä Saksan henki voi saada aikaan. Se olisi, mikäli mahdollista, yksi teos vuodessa sitä taidelajia, mikä meille olennaisesti kuuluu. Vihdoinkin tulisimme siihen ajankohtaan, jolloin saksalaisesta alkaisi tulla kansallinen edes yhdessä taidelajissa. Hänestäkin voisi tulla omaperäinen, jäljittelemätön, originaali, jonka ominaisuuden italialainen ja ranskalainen valitettavasti saavuttivat jo kauan häntä ennen.

Toinen Sormuksen syntyyn vaikuttanut varteenotettava syy oli se, että varhainen sosialismi nosti päätään ja etsittiin uutta ihmiskuvaa. Kaksi ”sankaria”, venäläinen anarkisti Mihail Bakunin ja muusiikkidramaatikko Richard Wagner etsivät omilla tahoillaan ja yhdessäkin, sosialistisista aatteista tulevaisuuden toivoa.

Nibelungin sormus vihdoin Kansallisoppperaan

Kevästä 1996 alkaen Suomen kansallisopppera alkoi tuoda näyttämölle ensimmäisen kerran historiansa aikana yhtenäisenä sarjana Richard Wagnerin neliosaisen teoksen *Nibelungin sormus*. Teosvalinta oli edesmenneen pääjohtajan, oopperalaulaja Walton Grönroosin (1939–1999) haave ja harkittu päätös. Ilman hänen päätöstään Sormus olisi jäänyt kukaties pitkäksikin aikaa

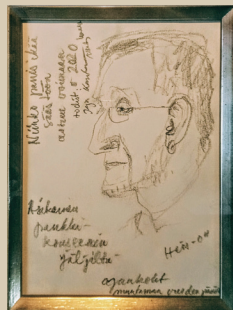
suomalaisen yleisön ja taiteilijakunnan tavoittamattomiin ja sen rikkaudet olisivat pysyneet Reinin pohjalla. Tästä syystä osoitan hänelle vilpittömän kiitoksen tuonpuoleiseen.

Suomen kansallisoopperassa aloitettiin solistien kanssa Nibelungin sormuksen musiikkiharjoitukset syksyllä 1995. *Reinin-kullan* ensimmäisiin harjoituksiin ilmestyi Frickan esittäjä Eeva-Liisa Saarinen. Pari sivua laulettuaan hän keskeytti ja kysäisi kuin ohimennen: ”Kuule, Pekka! Kuka tuo Freia oikein on?” Siinä meni muutama harjoitus Freian ja Freian omenien merkeissä. Seuraavalla kerralla Eeva-Liisa taas esitti: ”Kuule, Pekka! Kirjoita näistä kirja, kun ei näistä muuten saa tietoo!” Eeva-Liisan kehotuksen vuoksi aloin kirjoittaa tätä kirjaa. Varsinkin saksankielisiä Ring-oppaita on olemassa lukematon määrä. Niitä voisi tietenkin suomentaa, mutta on paljon mielenkiintoisempaa tunkeutua itse myyttisen maailman ja Sormuksen läpi, teoksen, jota on itse pitkään opiskellut ja vuosikausia soittanut.

Tämän kirjan olemassaolosta olen velkaa monille henkilöille, ystäville, joiden kanssa olen loputtomasti keskustellut Sormuksen problematiikasta, professori Götz Friedrichille (1930–2000), jonka äänenpainot ovat jääneet lähtemättömästi mieleeni hänen puhuessaan vaikkapa onnettomasta jumalan pojasta Siegmundista tai Siegfriedistä. Kollegani Riitta Ingelinin kanssa olemme soittaneet kaikki Nibelungin sormuksen musiikki- ja ohjausharjoitukset ja hänen lauseensa ”nämä henkilöt tuntuvat nousevan kuin suoraan ihmisen sisältä” on ollut minulle kuin majakka merellä. Kapellimestari, korrepetiittori ja pedagogi Peter Bernen luontoaiheiset ja filosofiset esseet ovat avartaneet näkemyksiäni. Mutta ensimmäinen ja tärkein opastajani Wagnerin musiikki-draamoihin on ollut Sibelius-Akatemiassa silloinen opettajani, kapellimestari George Buckbee (1931–2012), jota haluan myös tässä kiittää.

Kiitollisena muistan vielä keskustelun Wolfgang Wagnerin kanssa Bayreuthissa kesällä 1998 *Jumalten tuhon* toisella väliajalla.

Pekka Asikainen (s. 1950) on Suomen Kansallisoopperan pianisti emeritus ja Wagner-tuntija. Tämä kirja ilmestyi WSOY:n kustantamana ensimmäisen kerran 1998 nimellä *Nibelungin sormus – myyttien ja mielen näyttämö*. Seuraavaksi hän julkaisi 2006 kirjan *Tilaksi avartuu aika – Wagnerin Parsifal*. Asikainen tunnetaan myös taitavana luennoitsijana, jonka Wagner-aiheet esitelmät Kansallisoopperassa ovat olleet erittäin suosittuja. Asikainen on ollut viime aikoina myös kommentaattorina Wagnerin teosten radioinneissa.

Richard Wagnerin Nibelungin sormus on yksi länsimaisen kulttuurin suurimpia ja kiehtovimpia saavutuksia, teos jota edes sadat tutkimukset eivät ole pystyneet selittämään tyhjentävästi. Pekka Asikaisella on aivan erityiset lähtökohdat Ringin ymmärtämiseen. Pianistina ja laulajien harjoittajana hän on perehtynyt tetralogiaan vuosikymmenien ajan ja tuntee perinpohjaisesti jokaisen johtoaiheen ja jokaisen nuotin. Samalla hän on tutkinut Ringin taustalla olevaa mytologiaa ja Wagnerin kirjoituksia ja porautunut syvälle ainutlaatuisen säveltäjäkirjailijan ajatusmaailmaan. Wagner-tietämyksensä hän on nyt koonnut kirjaksi, joka toimii sekä johdatuksena aloittavalle wagneriaanille että syventävänä oppaana Ringin lumoissa jo olevalle lukijalle.

Juhani Koivisto
Suomen Kansallisoopperan päädramaturgi emeritus

Pekka Asikaisen Nibelungin sormus -kirja on täydellinen Ringin pikkujättiläinen. Se avaa lukijalleen muinaiset tarustot ja saagat joskus monimutkaiselta tuntuvan libreton takaa ja taustoittaa henkilöahmot. Tämä erinomainen kirja kannattaa jokaisen Ringin rooleja opiskelevan laulajan ehdottomasti lukea! Pekan huikea Wagner-asiantuntemus ja syvälle roolien esikuviiin porautunut tietämys syventävät roolityön. Kirjan lopussa oleva "Kuka kukin on" -osio nopeuttaa roolien opiskelua, kun nimet, käsitteet ja johtoaiheet löytyvät sieltä sujuvasti aakkosjärjestyksessä.

Johanna Rusanen
oopperalaulaja

ISBN: 978-952-99184-2-3

Kansikuva: Karhu ja Siegfried, Alois Burgstaller, Siegfried. Bayreuther Festspiele 1896.
Piirros: Asikainen pankkikonsernin jäljiltä; lyijykynäpiirros; Outi Heiskanen 2004.